

● *Recensie Engelen uit Europa*

Koloniaal met goede bedoelingen

Engelen uit Europa is een boeiende studie naar de periode die voorafging aan de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog, aan de hand van een bijna vergeten bestuurder.

Door Remco Meijer

de Volkskrant

24-9-2022

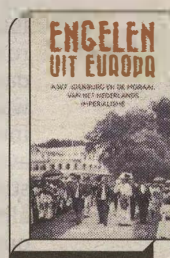
Na alle boeken uit de afgelopen jaren met inktzwarte pagina's over de gewelddadige dekolonisatie van Indonesië, verscheen deze zomer een zeer leesbare studie over de periode die aan de Onafhankelijkheidsoorlog voorafging. Aan de hand van het leven van ARP-politicus en bestuurder A.W.F. Idenburg (1861-1935) beschrijft historicus Hans van der Jagt het tijdvak van de 'ethische politiek', in de geschiedenis doorgaans gedateerd tussen 1900 en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Ethische politiek was kort gezegd de gedachte van een intellectuele voorhoede dat de bevolking van de koloniën (Indië, Suriname, de Caribische eilanden) niet louter geknecht diende te worden, maar ook moest worden meegenomen in een zekere verheffing. De ruimte voor dit idee ontstond nadat in 1870 het gehate Cultuurstelsel - waartegen Multatuli zo ageerde - was afgeschaft. Niet langer hoefden Javaanse boeren 20 procent van hun opbrengst af te staan aan de overheid. De kolonisator kreeg een vriendelijker gezicht, al bleef de knoet nadrukkelijk binnen handbereik.

De orthodox-protestantse Alexander Idenburg was dertig jaar lang de personificatie van wat volgens Van der Jagt ontwikkelingshulp avant la lettre mag heten. Hij was gedurende drie perioden minister van Koloniën (toen belangrijker dan Buitenlandse Zaken), gouverneur van Suriname (1905-1908) en gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1909-1916). De laatste tien jaar van zijn leven was hij lid van de Raad van State.

In de eerder dit jaar verschenen studie van drie onderzoeksinstituten (NIOD, KITLV en NIM) naar extreem geweld tijdens de dekolonisatie wordt Idenburg in het samenvattende deel wat zuinig 'enigszins hervormingsgezind' genoemd. Van der Jagt denkt daar duidelijk positiever over, zonder uit het oog te verliezen dat ook voor Idenburg volledige onafhankelijkheid van Indonesië en Suriname geen reële optie was. Hij zag de landen in 'associatie' (niet door assimilatie of integratie) en op voet van gelijkwaardigheid tot in lengte der tijden binnen koninkrijksverband aan Nederland verbonden blijven.

Idenburg verwelkomde emancipatiebewegingen en stimuleerde culturele, economische en sociale verheffing. Hij deed dit in de ver-

NON-FICTIE

Hans van der Jagt

Engelen uit Europa

Prometheus;
542 pagina's;
€ 45.

wachting dat het tot een duurzaam verbond zou leiden, in een tijd waarin alle Europese landen hun imperiale belangen probeerden veilig te stellen. Maar deze door veel tijdgenoten als 'softe politiek' ervaren attitude verkeerde in haar tegendeel, mede doordat verloop en afloop van de Eerste Wereldoorlog de mondiale relaties op scherp zetten.

Het woord 'paradox' wordt vaak verkeerd gebruikt, maar is in het geval van Idenburg volstrekt van toepassing. In zijn - in huidige ogen - dubbelzinnige houding school inderdaad 'een schijnbare tegenstrijdigheid': de aan de Koninklijke Militaire Academie opgeleide Idenburg was imperator én emancipator ineen, maar zoals journalist (en Multatuli-biograaf) Paul van 't Veer ooit schreef, waren dat 'twee armen aan hetzelfde lichaam'.

Van der Jagt heeft zijn boek *Engelen uit Europa* genoemd, naar een wrang citaat van de Indonesische schrijver Pramoedya Ananta Toer. De beoogde zachtmoedigheid van goedbedoelende bestuurders uit Europa moest, gelet op hun weigering om ware onafhankelijkheid toe te staan, wel leiden tot een bloedig eindspel toen de verhoudingen in de jaren dertig verhardden. Het ethisch imperialisme had uiteindelijk een ontwrichtende werking.

Idenburg heeft het niet meer meegemaakt. De verdienste van Van der Jagt is dat hij deze bestuurder uit de schaduw van zijn vriend en partijleider Abraham Kuyper haalt. Kuyper was de partijpoliticus, Idenburg de 'dienaar' die in 1918 geen minister-president wilde worden. Hij had het oor van koningin Wilhelmina en gaf les aan de jonge Juliana. En passant breekt Van der Jagt een lans voor voortgaande studie naar de bestuurders van destijds. Juist nu zo veel terechte aandacht uitgaat naar de leidende figuren in de emancipatie van toen, blijft het begrijpen van de Europese houding bittere noodzaak.